

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

СВИНАРЕНКО ЮЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 159.23.3-055.2-058.837:159.98

**ХАРАКТЕРОЛОГІЧНА РЕГУЛЯЦІЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ
ПРИХИЛЬНОСТІ У ЖІНОК**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор
Кочарян Олександр Суренович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри психологічного
консультування і психотерапії

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Кузнєцов Марат Амірович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
професор кафедри практичної психології

кандидат психологічних наук, доцент
Головнюва Ірина Володимирівна,
Центр управлінського
консалтингу «Софія», м. Харків
бізнес-тренер

Захист відбудеться «1» грудня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.08 в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 6, ауд. 442.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий «31» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Барінова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогодні спостерігається значна поширеність розладів партнерської комунікації, які приймають різні форми: «узалеженне кохання», «страх психологічної інтимності», «токсична любов», «інтимофобія» тощо (І.О. Бару, А.В. Коцар, А.О. Коцюба, О.С. Кочарян, Г.В. Старшенбаум, Н.М. Терещенко, Б. і Дж. Уайнхолд, Є.В. Фролова, Р. Melody, М.Н. Thelen, С.І. Descuter). Різноманітні порушення партнерської комунікації узагальнено у концепті «синдром емоційного холоду» (О.С. Кочарян), який відбиває труднощі побудови та збереження стосунків психологічної інтимності. Розлади партнерської комунікації мають серйозні психосоціальні та медико-психологічні наслідки – почуття самотності, зростання чисельності розлучень, суїцидальна поведінка, адиктивні розлади тощо. У літературі (О.С. Кочарян, М.Ю. Такмакова, Є.В. Фролова) визначено декілька порушених типів партнерської комунікації, які спотворюють партнерську прихильність: псевдоавтономія, дезорієнтованість, надзалежність. Вони формуються в онтогенезі досить рано та відбивають типи взаємодії дитини насамперед з материнською фігурою (Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, О.О. Смірнова, Р. Шпіц).

Серйозною передумовою труднощів у партнерських стосунках є інфантильні травми особистості. Характер за психодинамічною традицією (Ст. Джонсон, Н. Мак-Вільямс, Л. Б. Морріс, Д. М. Олдхем, Г. Салліван, Д. Шапіро) розглядається як структурне утворення, стала стильова система захистів від специфічного виду психотравм. Характер містить механізми селф-регуляції, що спрямовані на підтримку нарцисичного балансу особистості. Ймовірно, характер є структурною основою функціонування системи прихильності, яка, перш за все, проявляється у стосунках психологічної інтимності. Саме такі стосунки є найбільш сенситивними до характерологічної регуляції через забезпечення нарцисичного балансу особистості (Х. Айке, Х. Когут, О.О. Шамшикова, Н. Шварц-Салант, М. Якобі).

На сьогодні існує багато досліджень, що свідчать про важливість якості сформованої прихильності у дорослості для успішної реалізації особистості, побудови стосунків психологічної інтимності (Т.П. Григорова, Т.В. Казанцева, К. Bartholomew, С. Hazan, L.M. Horowitz, P.R. Shaver). Проте, у літературі спостерігається нестача робіт, які описують чинники та механізми характерологічної регуляції партнерської прихильності жінок (М.Ю. Такмакова). Розлади партнерських стосунків резистентні до психотерапевтичного впливу. Визначення характерологічних структурних регуляторів й чинників партнерської прихильності дозволить побудувати влучні «мішені» психокорекційного впливу на спотворені партнерські стосунки.

Ця обставина загострює необхідність поглиблення теоретичних уявлень щодо особливостей структурної регуляції функціонування системи прихильності у дорослості.

Зв'язок роботи за науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри психологічного консультування і психотерапії Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна в рамках НДР «Гендерний розвиток особистості сучасної молоді: особливості соціалізації та життєвих стратегій» (№ д/р 0111U010554, 01.01.2012–31.12.2014), «Моделі формування гендерної ідентичності у сучасному просторі України» (№ д/р 0115U004051, 01.04.2015–31.12.2017). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 11, від 20.12.2013) та уточнено (протокол № 1, від 19.01.2016).

Мета й задачі дослідження. *Мета роботи* – визначити особливості характерологічної регуляції партнерської прихильності у жінок.

Відповідно до мети роботи було сформульовано такі *задачі*:

- 1) провести теоретичний аналіз проблеми партнерської прихильності та її регуляторів;
- 2) виявити відповідність характерологічних радикалів різним типам партнерської прихильності у жінок;
- 3) визначити особливості організації селф-системи та нарцисичного компоненту особистості у жінок з різними типами партнерської прихильності;
- 4) визначити особливості психологічного захисту жінок з різними типами партнерської прихильності;
- 5) побудувати моделі характерологічної регуляції, що притаманні різним типам порушеної партнерської прихильності;
- 6) розробити програму психологічної корекції порушених типів парнерської прихильності у жінок.

Об'єкт дослідження – партнерська прихильність.

Предмет дослідження – характерологічна регуляція партнерської прихильності.

Методи дослідження: для реалізації дослідницької мети було застосовано комплекс методів: теоретичних (аналіз, систематизація, узагальнення психологічної літератури), емпіричних (психодіагностичний метод) та математико-статистичних (порівняння непов'язаних та пов'язаних вибірок, кореляційний та факторний аналіз).

Методологічну й теоретичну основи дослідження становлять принципи генетичної психології (С. Д. Максименко), теорія прихильності (Т.П. Григорова, М.Ю. Такмакова, М. Ainsworth, К. Bartholomew, J. Bowlby, С. Hazan, L.M. Horowitz), статеворольовий та гендерний підхід у сучасній психології (Т.В. Говорун, І.В. Головнюова, О.Ф. Іванова, О.М. Кікінежді, О. С. Кочарян), теорія характерологічного розвитку (Ст. Джонсон, Н. Мак-Вільямс, Л. Б. Морріс, Д. М. Олдхем), інтерперсональний психоаналіз (Г. Салліван), теоретичні підходи щодо нарцисизму та механізмів психологічного захисту (М.Є. Дмитрієва, Х. Когут, О.Т. Соколова, З. Фрейд, К.О. Шамшикова).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації:

вперше:

- визначено відповідність характерологічних радикалів порушеним типам партнерської прихильності, а саме: для псевдоавтономії – шизоїдний, для

дезорієнтованості – психопатичний, для надзалежності – істеро-нарцисичний і мазохістичний;

- визначено особливості організації селф-системи у жінок з порушеними типами партнерської прихильності, а саме: псевдоавтономії притаманна позитивна селф-система, для дезорієнтованості – деструктивна селф-система, для надзалежності – негативна селф-система;

- побудовані моделі характерологічної регуляції які специфічні порушеним типам партнерської прихильності, що конституують чотири компоненти: тип організації селф-системи, характерологічний радикал, механізми психологічного захисту й нарцисичні риси;

уточнено:

- зв'язок соціально-психологічних настанов відношення до залежності (тривога) і незалежності (уникнення) у стосунках прихильності зі складовими селф-системи особистості;

- притаманні жінкам з порушеннями партнерської прихильності нарцисичні риси, а саме: очікування особливого відношення до себе, схильність до маніпуляцій в міжособистісних стосунках, відсутність емпатії, виражені почуття заздрості;

подальшого розвитку дістали уявлення щодо:

- особливостей психологічного захисту жінок з різними типами партнерської прихильності, а саме: автономії притаманні інтелектуалізація і компенсація, псевдоавтономії – проєкція, дезорієнтованості – реактивне утворення, надзалежності – регресія й заперечення.

Практичне значення одержаних результатів. У дисертації розроблено програму психологічної корекції порушень партнерської прихильності у жінок. «Мішень» програми - особливості характерологічної регуляції особистості жінок з порушеними типами партнерської прихильності.

Програму було впроваджено у діяльність навчально-наукової психологічної служби Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (акт впровадження № 3701/164 від 14.04.2016), у консультативну та психотерапевтичну практику ВГО «Інститут клієнт-центрованої та експерієнтальної психотерапії», (м. Харків) (акт впровадження № 01-31 від 16.05.2016). Результати дослідження впроваджено у педагогічний процес підготовки психологів у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна у дисципліни «Основи сексології», «Основи психотерапії», «Методи психокорекції та психотерапії» (акт впровадження № 3701/167а від 18.05.2016).

Особистий внесок здобувача. У працях, що написано у співавторстві з О.С. Кочаряном «Особенности формирования привязанности в постнатальный период», «Психологічні аспекти поняття репродуктивної установки та його розуміння у зарубіжних дослідженнях», «Характерологічна обумовленість партнерської прихильності у дівчат» здобувачеві належить аналіз літературних джерел, розробка плану дослідження, добір емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися на засіданнях кафедри психологічного консультування і психотерапії та на семінарах для аспірантів і молодих викладачів кафедри психологічного консультування і психотерапії ХНУ імені В.Н. Каразіна (2013–2016), наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівня: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2014), Міжнародній молодіжній науковій конференції «Вектори психології 2015» (Харків, 2015), Науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі» (Харків, 2015), II Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2015), VII Харківських міжнародних психологічних читаннях «Актуальні проблеми теорії та практики психологічної допомоги» (Харків, 2015), Науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження опубліковані в 14 наукових працях, з них – 5 статті у фахових виданнях України, 2 - статті у міжнародних періодичних виданнях з психології, 1 - стаття у виданні з психології, 6 – тези доповідей конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг роботи становить 201 сторінку (з них 162 сторінки основного тексту). Дисертація містить 17 таблиць, 15 рисунків. Список використаних джерел – 201 найменування (з них 49 іноземною мовою).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, задачі, об'єкт та предмет дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів роботи, дані щодо її апробації, структури й обсягу.

У першому розділі «Концептуалізація партнерської прихильності та її характерологічної регуляції» розглянуто варіанти тлумачення партнерської прихильності, її витoki та чинники регуляції, зокрема характерологічної (Дж. Боулбі, Т.П. Григорова, Т.В. Казанцева, М.Ю. Такмакова, К. Bartholomew, С. Hazan, L.M. Horowitz, P.R. Shaver).

Перші стосунки дитини з матір'ю є прототипами прихильності у дорослості (Дж. Боулбі). Тип прихильності С. Hazan і P.R. Shaver визначають як стійкий паттерн очікувань, емоцій і поведінки, пов'язаних зі стосунками. У дорослості прихильність є внутрішньою робочою моделлю, яка була засвоєна у ранньому дитинстві (К. Bartholomew і L.M. Horowitz). Модель прихильності К. Brennan утворюється двома вимірами, що визначаються настановами до залежності (тривога) та незалежності (уникнення). Ці настанови представляються (М.Ю. Такмакова) як соціально-психологічні, їх співвідношення утворює один з чотирьох типів партнерської прихильності: автономія – низький рівень уникнення і тривоги, псевдоавтономія – високий рівень уникнення та низький рівень тривоги,

надзалежність – високий рівень тривоги та низький рівень уникнення, дезорієнтованість – високий рівень тривоги та високий рівень уникнення. Виявлено здоровий та порушений типи партнерської прихильності (Т.П. Григорова, М.Ю. Такмакова), які суттєво розрізняються за здатністю особистості до стосунків психологічної інтимності. Порушена партнерська прихильність є деструктивною прихильністю, яка обумовлена неконтрольованою поведінкою, що спрямована на підтримку близьких стосунків які не здатні задовольняти емоційні потреби особистості (Т.П. Григорова).

Прихильність має функціональний та структурний виміри: перший реалізується як певний тип партнерських стосунків (нормальних або порушених); другий – як стала характерологічна структура, що проявляється у характерологічних типах та особливостях забезпечення нарцисичного балансу. За психодинамічною теорією характерологічного розвитку характер фіксується до шестирічного віку й є сталим утворенням, яке забезпечує функціонування особистості в ситуації інфантильної травми, пов'язаної зі спотворенням батьківсько-дитячих стосунків (Д. М. Олдхем, Л. Б. Морріс).

Тип партнерської прихильності у дорослості є внутрішньо особистісною репрезентацією сталої характерологічної структури. Кожна структура характеру виникає на базі однієї з основних екзистенціальних проблем. У роботі наведено детальний опис таких проблем та структури характеру (шизоїдна, оральна, симбіотична, нарцисична, мазохістична, едипальна), що виникають як їх вирішення.

Стосунки прихильності у дитинстві виступають у ролі своєрідного «контейнеру», в середині якого формується картина світу дитини, власний образ, самовідношення, відчуття самоцінності, тобто все те, що пізніше утворює селф-систему (У. Біон, Х. Кохут, Г. Салліван) - центральну, стрижневу характерологічну особливість, що забезпечує цілісність особистості, редукує тривогу. Селф-система є регулятором нарцисичного балансу особистості, який функціонально забезпечується індивідуальними особливостями психологічного захисту. Завдання селф-системи переформуванню досвід міжособистісних стосунків так, щоб зменшити тривогу, що виникає в ранніх дитячо-батьківських стосунках. Специфіка організації селф-системи особистості зумовлена особливостями переживання самоцінності, нарцисичного балансу. Нарцисичний баланс полягає у здатності особистості до регуляції свого нарцисизму, без урахування ступеня її нарцисичності (Х. Кохута).

Нарцисичні способи регуляції уявлення особистості про себе є самостійними одиницями, що забезпечують психічне здоров'я, регулюють і підтримують оптимальний нарцисизм особистості, який проявляється, як здатність посправжньому повно сприймати свої сили і можливості, реалізовувати їх, прощати собі помилки, засвоювати необхідні уроки з невдач і тим самим збільшувати свій життєвий потенціал. При цьому, принципову роль нарцисичні способи регуляції відіграють у встановленні партнерських стосунків.

У другому розділі «Організація і методи дослідження» представлено характеристику вибірки та обґрунтовано методи дослідження.

У дослідженні взяли участь 164 жінки у віці від 19 до 21 років. Усі досліджувані є студентками харківських вишів, які на момент дослідження не

перебували у шлюбі та не мали дітей, не мали виражених ознак соматичної та психічної патології.

За результатами опитувальника «Досвід близьких стосунків» ECR-R (в адаптації О.С. Кочаряна, Є.В. Фролової, М.Ю.Такмакової) із загальної дослідницької вибірки було створено чотири групи з різними типами партнерської прихильності. Формування груп здійснювалось за медіанним методом: для шкали тривоги медіана склала 66,1 бали, для шкали уникнення – 57,5 балів. Кількісну характеристику груп представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Групи жінок з різними типами партнерської прихильності

Групи	Стиль прихильності	Кількість осіб	% від загальної кількості у вибірці
1.	Автономія	50	30%
2.	Псевдоавтономія	34	21%
3.	Дезорієнтованість	54	33%
4.	Надзалежність	26	16%

Для реалізації сформульованих задач було проведено психодіагностичне дослідження за допомогою таких груп методів: а) метод діагностики особливостей прихильності: «Досвід близьких стосунків» (ECR-R в адаптації О.С. Кочаряна, Є.В. Фролової, М.Ю. Такмакової); б) метод дослідження характерологічних особливостей особистості: тест «Автопортрет особистості» (Л. Б. Морріс, Д. М. Олдхем); в) методи дослідження особливостей організації селф-системи особистості: методика «Індекс функціонування Self-системи» (Залуцька Н. М. зі співавт., 2003); особистісна шкала проявів тривоги (Дж.Тейлор, адаптація В.Г Норахідзе); опитувальник «Нарцисичні риси особистості» (О.А. Шамшикова, Н.М. Клепікова); г) метод дослідження особливостей психологічного захисту: методика «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика, Х. Келлермана.

Математична обробка результатів проводилася за допомогою методів математичної статистики (програмний пакет SPSS Statistics 21): методи перевірки достовірності відмінностей зв'язаних вибірок (G-критерій знаків) та незв'язаних вибірок (U-критерій Манна-Уїтні); методи багатовимірної статистики - кореляційний аналіз (за методом Кендалла) та факторний аналіз (аналіз головних компонент з ротацією Varimax).

У третьому розділі «Особливості характерологічної регуляції типів партнерської прихильності у жінок» представлено результати емпіричного дослідження функціонування складових характерологічної регуляції у жінок з різними типами партнерської прихильності.

За результатами методики «Автопортрет особистості» (Л. Б. Морріс, Дж.М. Олдхем) виявлено чотири фактори особистості (пояснюють 65,47% загальної дисперсії), які було позначено як характерологічні радикали.

1) *фактор «Шизоїдний»*. Склад фактору описує особистість, якій притаманне уникнення психологічної близькості, незалежність, розрив між почуттями та їх усвідомленням, сприйняття себе як неабияку, грандіозну особистість. Відчуження

від власного емоційного досвіду дозволяє редукувати високий рівень тривоги. Структура фактору містить компоненти, які було сформовані на ранньому етапі формування прихильності.

2) *фактор «Мазохістичний»*. Склад фактору свідчить про проблеми становлення власної ідентичності - заперечення власного селф, контроль над експресією та надмірна покірливість. Цей фактор описує особистість для якої є властивими недорозвинутість стабільного відчуття ідентичності, відмова від власних інтересів, іманентне переживання провини за сепарацію, схильність до самозвинувачення та самопожертви.

3) *фактор «Психопатичний»*. Склад фактору представлений нарцисичною, мазохістичною та едипальною проблематикою. Ідентичність особистості формується за трендом фальшивого селф. Фактор описує особистість, для якої є властивими блокування істинних проявів селф, пошук відчуття власного величчя, поляризація переживань власної нікчемності та величі.

4) *фактор «Істеро-нарцисичний»*. Склад фактору описує особистість, для якої є властивою хаотична, неврівноважена та непослідовна поведінка, основною мотивацією якої є кохання, інфантильний секс, інцестуозність, суперництво з іншими жінками. Складові фактору об'єднані періодом розвитку селф-системи особистості.

Склад факторів представлено на рисунку 1.



Виявлені характерологічні радикали є варіаціями відношення особистості до себе та людей. У таблиці 2 представлено співвідношення характерологічного радикалу та направленості Еґо.

Таблиця 2

Співвідношення характерологічного радикалу та направленості Его

Характерологічний радикал	Направленість Его
Шизоїдний	<i>від людей</i> (дистанціювання, уникнення близькості)
Мазохістичний	<i>до людей</i> (орієнтація на інших у власних бажаннях)
Психопатичний	<i>на себе</i> (захоплює, зваблює, провокує)
Істеро-нарцисичний	<i>на себе</i> (егоїстичність, імпульсивність)

Далі було виявлено відмінності (U-критерій Манна-Уїтні) виділених характерологічних радикалів між групами жінок з різними типами партнерської прихильності. Для жінок з псевдоавтономним типом партнерської прихильності властивим є характерологічний радикал «Шизоїдний» ($U_{1-2}=124$, $U_{2-4}=412$, $U_{2-3}=352$; $p \leq 0,05$); для дезорієнтованого типу - «Психопатичний» ($U_{1-3}=396$, $U_{2-3}=532$, $U_{3-4}=216$; $p \leq 0,05$); для надзалежного - «Істеро-нарцисичний» ($U_{1-4}=492$, $U_{3-4}=512$; $p \leq 0,05$) та «Мазохістичний» ($U_{1-4}=124$, $U_{2-4}=204$, $U_{3-4}=314$; $p \leq 0,05$). Для жінок з автономним типом партнерської прихильності не було виявлено відповідних характерологічних радикалів.

Таким чином, лише порушені типи партнерської прихильності мають специфічну характерологічну обумовленість.

За допомогою факторного аналізу (простору ознак, представлених методикою «Індекс функціонування Self-системи» (Залуцька Н. М. зі співавт., 2003) було виділено типи організації організації селф-системи. Результати представлено у таблиці 3.

Таблиця 3

Факторна структура організації селф-системи особистості жінок

Позитивна селф-система	Негативна селф-система	Деструктивна селф-система
Базисний потенціал надії (0,73)	Безсиле селф (0,68)	Безсиле селф (0,47)
Грандіозне селф (0,65)	Дереалізація /	Втрата контролю емоцій і спонукань (0,66)
Прагнення до ідеального селф-об'єкту (0,82)	Деперсоналізація (0,43)	Негативне тілесне селф (0,42)
Жага до похвали та компліментів (0,76)	Незначне селф (0,79)	Нарцисична лють (0,53)
Ідеал цінностей (0,67)	Негативне тілесне селф (0,67)	Знецінення об'єкта (0,59)
Симбіотичний захист селф (0,76)	Архаїчна регресія (0,41)	Іпохондричний захист (0,66)
	Грандіозне селф (- 0,44)	Нарцисична вигода від хвороби (0,79)
	Ідеал самодостатності (-0,77)	
	Нарцисичний коефіцієнт (-0,57)	
Вага фактору 36,69%	Вага фактору 16,17%	Вага фактору 10,35%

Примітка: в таблиці наведені значущі навантаження за факторами (від 0,40).

У результаті дослідження отримано три фактори, що пояснюють 63,21% загальної дисперсії й відбивають типи організації селф-системи:

1) *фактор «Позитивна селф-система»* об'єднує складові, що відбивають її ефективне функціонування у захисному сенсі збереження Я-концепції - впевненість у собі, віра особистості у власний потенціал. Фактор відбиває феномен грандіозного нарцисизму, описаний О. Кернбергом. Цей тип організації селф-системи відповідає персоніфікації (Я-образу особистості) «Я-хороший»;

2) *фактор «Негативна селф-система»* містить компоненти, що свідчать про неефективність функціонування - низьку самоцінність особистості, депресивний нарцисизм (О. Кернберг); Цей тип організації селф-системи відповідає персоніфікації «Я-поганий»;

3) *фактор «Деструктивна селф-система»* представляє найбільш неефективний тип організації селф-системи особистості. Складові фактору змістовно відображують дисоційовані переживання особистості, що є травматичними для цілісності психіки. Цей тип організації селф-системи відповідає персоніфікації «Я-не Я».

Виявлено відповідність типів організації селф-системи особистості типам партнерської прихильності (за допомогою U-критерій Манна-Уїтні). Для жінок з псевдоавтономним типом партнерської прихильності є властивим тип організації селф-системи «Позитивна селф-система» ($U_{1-2}=510$, $U_{2-3}=524$; $p \leq 0,05$); для дезорієнтованого типу - «Деструктивна селф-система» ($U_{1-3}=570$; $p \leq 0,05$); для надзалежного типу - «Негативна селф-система» ($U_{1-4}=278$, $U_{3-4}=512$; $p \leq 0,05$). У групі жінок з автономним типом партнерської прихильності не виявлено властивого типу організації селф-системи. При цьому, найвищий рівень ефективності функціонування селф-системи визначено у групі жінок з типом партнерської прихильності «Автономія» ($U_{1-2}=124$, $U_{1-4}=412$, $U_{2-3}=352$; $p \leq 0,05$). Отже, здорова партнерська прихильність у жінок забезпечується високим рівнем ефективності функціонування селф-системи.

Найвищий рівень нарцисизму (неадекватно завищеної самооцінки) виявлено у групі жінок з псевдоавтономним типом партнерської прихильності ($U_{1-2}=576$, $p \leq 0,01$; $U_{2-3}=523$; $p \leq 0,05$). Це узгоджується з тим, що у цій групі властивою виявилась позитивна селф-система, що по суті є реалізацією грандіозного Я.

У зв'язку з тим, що характер представляє собою сталу систему захистів, було досліджено особливості психологічного захисту жінок з різними типами партнерської прихильності (за допомогою U-критерію Манна-Уїтні). Для автономного типу властиві захисні механізми інтелектуалізація ($U_{1-2}=672$, $U_{1-3}=659$, $U_{1-4}=489$; $p \leq 0,05$) та компенсація ($U_{1-2}=681$; $p \leq 0,05$); для псевдоавтономного - проєкція ($U_{1-2}=502$; $p \leq 0,05$); для дезорієнтованого - реактивне утворення ($U_{1-3}=719$; $p \leq 0,05$); для надзалежного - регресія ($U_{1-4}=518$; $p \leq 0,05$) та заперечення ($U_{1-4}=410$; $p \leq 0,05$).

Тривожність є інтегральним показником ефективного функціонування особистості. Виявлено, що у жінок з порушеними типами партнерської прихильності значущо вищий рівень тривожності ($U_{1-2}=124$, $U_{1-4}=412$, $U_{1-3}=352$; $p \leq 0,05$). Тривожність у дорослості найчастіше є наслідком внутрішнього конфлікту

особистості, пов'язаного з самооцінкою особистості. Отже, високий рівень особистісної тривожності серед жінок з порушеннями партнерської прихильності є підтвердженням викривлення характерологічної регуляції.

У завершенні дослідження було створено моделі характерологічної регуляції порушених типів партнерської прихильності жінок. У склад моделей увійшли чотири компоненти: 1) тип організації селф-системи (як внутрішній образ Я та стрижнева характеристика стійких зразків поведінки й переживання самоцінності особистості); 2) характерологічний радикал (сукупність найбільш виражених типів особистості за методикою «Автопортрет особистості» Джен М. Олдхем, Луї Б. Морріс); 3) властиві механізми психологічного захисту; 4) нарцисичні риси (як компенсація порушеного відчуття самоцінності особистості). Нижче у таблицях 4, 5, 6 наведено відповідні данні.

Таблиця 4

Характерологічна регуляція псевдоавтономного типу партнерської прихильності у жінок

1. Тип організації селф-системи	Позитивна селф-система
2. Характерологічний радикал	Шизоїдний
3. Механізми психологічного захисту	Проекція
4. Нарцисичні риси	Очікування особливого відношення; маніпуляції в міжособистісних стосунках; відсутність емпатії; стурбованість почуттям заздрості

Ядром характерологічної регуляції псевдоавтономного типу партнерської прихильності є позитивна селф-система, що є проявом грандіозного нарцисизму. Характерологічною основою псевдоавтономного типу прихильності є шизоїдний радикал, а психологічний захист представлений механізмом проекції. Нарцисична складова даного типу прихильності є надмірно вираженою, що є проявом порушеного нарцисичного балансу.

Таблиця 5

Характерологічна регуляція дезорієнтованого типу партнерської прихильності у жінок

1. Тип організації селф-системи	Деструктивна селф-система
2. Характерологічний радикал	Психопатичний
3. Механізми психологічного захисту	Реактивне утворення
4. Нарцисичні риси	Захопленість фантазіями; маніпуляції в міжособистісних стосунках; відсутність емпатії; стурбованість почуттям заздрості

У ядрі структури знаходиться деструктивна селф-система. Особливість цього типу організації селф-системи є диссоційовані травматичні переживання. Для жінок з дезорієнтованим типом партнерської прихильності є властивим психопатичний характерологічний радикал, такий механізм психологічного захисту, як реактивне утворення. Нарцисичний компонент системи регуляції представлений захопленістю фантазіями, які виникають при загрозі цілісності селф-системи та нарцисизму особистості. Захопленість фантазіями дозволяє особистості редукувати тривогу та зменшити внутрішню напругу.

Таблиця 6

Характерологічна регуляція надзалежного типу партнерської прихильності у жінок

1. Тип організації селф-системи	Негативна селф-система
2. Характерологічний радикал	Мазохістичний / Істеро-нарцисичний
3. Механізми психологічного захисту	Регресія / Заперечення
4. Нарцисичні риси	Очікування особливого відношення; маніпуляції в міжособистісних стосунках; відсутність емпатії; стурбованість почуттям заздрості

Негативна селф-система є проявом депресивного нарцисизму, порушеного нарцисичного балансу. Компонент характерологічного радикалу представлений двома типами – мазохістичний і істеро-нарцисичний. Подібне сполучення типів характеру вказує на наявність внутрішнього конфлікту (між відданістю іншому та прагненням до самореалізації, між тим, щоб служити іншому та бажанням, щоб служили йому, прагнення до активності, демонстрації власних переживань і страх втрати партнера, надмірна покірливість і самопожертва у стосунках тощо) у жінок з надзалежним типом партнерської прихильності. Для цього типу регуляції властиві захисні механізми регресії та заперечення, а також високо виражені нарцисичні риси, які дозволяють особистості зберігати відчуття самоцінності. За рахунок внутрішнього відчуття власної малоцінності і нікчемності жінки реалізують нарцисичні прояви, намагаючись зберігати рівновагу нарцисичного балансу. Стосунки з партнером є вирішальною умовою збереження відчуття самоцінності.

У четвертому розділі «Програма психологічної корекції порушень партнерської прихильності у жінок» розроблена програма психологічної корекції порушених типів партнерської прихильності у жінок.

Метою корекційної програми є зміна порушених типів партнерської прихильності (псевдоавтономія, дезорієнтованість, надзалежність) на здоровий тип прихильності, шляхом корекції характерологічної регуляції особистості.

Завдання корекційної програми: 1) усвідомлення проблем у партнерських стосунках; 2) корекція неефективних типів організації селф-системи особистості жінок з порушеними типами партнерської прихильності; 3) усвідомлення та корекція неадаптивності характерологічної структури жінок з порушеними типами партнерської прихильності; 4) рекапітуляція травматичного емоційного досвіду

дитячо-батьківських стосунків; 5) посилення зрілих структур особистості через корекцію механізмів психологічного захисту; 6) формування позитивного самоставлення, автономного відчуття самоцінності.

Програма психологічної корекції була реалізована протягом 24 тижнів та складалася з 24 занять, кожне з яких тривало 2 години. У психокорекційній роботі взяли участь 25 жінок (8 жінок з псевдоавтономним типом, 9 жінок з дезорієнтованим та 8 жінок з надзалежним типом партнерської прихильності), які утворили дві групи.

В ідеологічному плані психокорекційна програма ґрунтувалась на засадах клієнт-центрованої психотерапії К. Роджерса.

Програма включала три змістовних блоки: а) самопізнання; б) пізнання інших; в) продовження пошуку та закріплення нових стратегій функціонування особистості.

Форми роботи: а) тематичні зустрічі з вправами (полімодальний підхід); б) психотерапевтичні групи (клієнт-центрований підхід, субвербальна модель клієнт-центрованої психотерапії О.С. Кочаряна).

У результаті проходження програми в учасників відбулися зміни у рівні виразності соціально-психологічних настанов до залежності (шкала тривоги) та незалежності (шкала уникнення), що утворюють тип партнерської прихильності. Результати тест-ретест процедури за опитувальником «Досвід близьких стосунків» ECR-R (в адаптації О.С. Кочарян, Є.В. Фролова, М.Ю. Такмакова) представлено у таблиці 7.

Таблиця 7

Достовірність змін тривоги та уникнення в групах

Соціально психологічні настанови	Тип партнерської прихильності «Псевдоавтономія»	Тип партнерської прихильності «Дезорієнтованість»	Тип партнерської прихильності «Надзалежність»
Тривога	G = 8	G = 7*	G = 6**
Уникнення	G = 7*	G = 5**	G = 9

Примітка: * - $p = 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

З наведених даних видно, що наявні значущі зміни у трьох групах жінок з порушеннями партнерської прихильності. Зміні піддалися найбільш високо виражені показники: у псевдоавтономного типу значимо знизився рівень уникнення, у надзалежного - рівень тривоги, у дезорієнтованого - знизилась обидва показники (тривога й уникнення).

Також за допомогою G - критерію знаків було визначено достовірність змінення порушених типів партнерської прихильності у жінок. У групі жінок з псевдоавтономним типом партнерської прихильності відбулися зміни у 90% учасниць (G= 1*, $p < 0,05$). У групі жінок з дезорієтованим типом партнерської прихильності зміни типу не відбулося (G= 5, $p > 0,05$). У групі жінок з надзалежним типом партнерської прихильності відбулися зміни у 90% учасниць (G= 1*, $p < 0,05$).

Через три місяці після проходження програми психокорекції з учасниками була проведена співбесіда. Усі учасниці відмітили зміни у власному житті стосовно побудови партнерських стосунків.

ВИСНОВКИ:

У роботі надано теоретичне узагальнення та нове рішення проблеми формування здорової партнерської прихильності у жінок. У результаті проведеної роботи дійшли висновків:

1. Характерологічна регуляція є внутрішньо особистісною репрезентацією типу партнерської прихильності. Актуальний тип прихильності особистості у дорослості залежить від її екзистенціальної (життєвої) позиції, що є наслідком особливостей характерологічного розвитку, як результату родинних стосунків у ранньому дитинстві. Характер, як типовий паттерн поведінки, являє собою сталий, кристалізований спосіб реагування на певний вид психотравми.

2. Порушені типи партнерської прихильності обумовлені специфічним сполученням типів особистості, що утворюють характерологічний радикал. Для жінок з псевдоавтономним типом партнерської прихильності властивий шизоїдний характерологічний радикал; для жінок з дезорієнтованим типом партнерської прихильності – психопатичний; для жінок з надзалежним типом партнерської прихильності – мазохістичний та істеро-нарцисичний. У жінок з автономним типом партнерської прихильності не виявлено специфічної характерологічної обумовленості.

3. Особливості організації селф-системи забезпечують тип партнерської прихильності. Відповідно до порушених типів партнерської прихильності виявлено специфічні типи організації селф-системи: для псевдоавтономного типу – позитивний, для дезорієнтованого – деструктивний, для надзалежного – негативний. Для автономного типу партнерської прихильності не виявлено властивого типу організації селф-системи. Найвищий рівень ефективності функціонування селф-системи властивий жінкам з автономним типом партнерської прихильності.

4. У групах з порушеними типами партнерської прихильності спостерігається високий рівень нарцисизму (найвищий - у групі жінок з псевдоавтономним типом), більш виражені такі загальні нарцисичні риси, як: схильність до маніпуляції в міжособистісних стосунках, до переживання заздрості, відсутність емпатії. Властивими нарцисичними рисами для жінок з псевдоавтономним та дезорієтованим типами партнерської прихильності є - очікування особливого ставлення до себе, для жінок дезорієтованого типу - схильність до фантазій власного величчя.

5. Жінки мають відмінності у особливостях психологічного захисту в залежності від типу партнерської прихильності. Для жінок з автономним типом партнерської прихильності притаманні захисні механізми компенсація та інтелектуалізація, що відносяться до зрілих; для жінок псевдоавтономного типу властивий захисний механізм проєкція; для жінок дезорієтованого типу - реактивне утворення, а для жінок надзалежного типу - регресія та заперечення.

Отже, для особистості жінок з порушеними типами партнерської прихильності властивими є незрілі механізми психологічного захисту, що вказує на відсутність цілісності селф-системи та фрагментарність особистості.

6. Побудовано моделі характерологічної регуляції типів партнерської прихильності у жінок, які містять чотири компоненти: тип організації селф-системи, характерологічний радикал, механізми психологічного захисту, нарцисичні риси.

Для жінок з нормальним типом партнерської прихильності «Автономія» не виявлено ознак наявності характерологічної регуляції партнерської прихильності, що, ймовірно, обумовлено відсутністю у зрілої особистості сталих, ригідних зразків поведінки та реагування.

7. Розроблена програма психокорекції порушених типів партнерської прихильності у жінок. Мета програми – зміна порушених типів партнерської прихильності (псевдоавтономія, дезорієнтованість, надзалежність) на здоровий тип, шляхом корекції характерологічної регуляції. Програма складається з трьох змістовних компонентів: 1) самопізнання; 2) пізнання інших; 3) продовження пошуку та закріплення нових стратегій функціонування особистості. Мета програми, за суб'єктивними та об'єктивними критеріями, була досягнута. Програма є ефективною та може бути рекомендована до використання.

Перспектива подальших досліджень полягає у визначенні гендерних особливостей характерологічної регуляції партнерської прихильності та створенні гендерно-орієнтованих програм психокорекції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кочарян О. С. Особенности формирования привязанности в постнатальный период / О. С. Кочарян, Ю. В. Свиначенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1095 : Серія: «Психологія». – Вип. 53. – С. 162–166.
2. Кочарян О. С. Психологічні аспекти поняття репродуктивної установки та його розуміння у зарубіжних дослідженнях / О. С. Кочарян, Ю. В. Свиначенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1121 : Серія: «Психологія». – Вип. 56. – С. 124–128.
3. Кочарян О. С. Характерологічна обумовленість партнерської прихильності у дівчат / О. С. Кочарян, Ю. В. Свиначенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2016. – Серія: «Психологія» – Вип. 59. – С. 27–35.
4. Свиначенко Ю. В. Особливості нарцисичної регуляції особистості дівчат з різним типом прихильності до партнера / Ю. В. Свиначенко // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. пр. / Схід.-укр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Северодонецьк, 2015 – С. 486–493.
5. Свиначенко Ю. В. Характерологічні особистості дівчат з різним типом прихильності до партнера / Ю. В. Свиначенко // Вісник Харківського

- національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Психологія». – 2016. – Вип. 53. – С. 204–211.
6. Свинаренко Ю. В. Поняття нарцисизму та його характеристика / Ю. В. Свинаренко // Психологічне консультування і психотерапія. – Харків, 2014. – Вип. 1–2. – С. 265–271.
 7. Svyndarenko Yu. Features of psychological protection of women with different types of attachment / Yulia Svyndarenko. // European Humanities Studies: State and Society. - № 4, 2014-2015. – P. 40-49.
 8. Svyndarenko Yu. Influence of gender role identity of girls in relationship / Yu. Svyndarenko // Scientific enquiry in the contemporary world theoretical basics and innovative approach // edition 5th // Published by B&M Publishing. San Francisco, California, 2015// P. 80-84.
 9. Свинаренко Ю. В. Детермінанти и условия привязанности в системе «мать-дитя» / Ю. В. Свинаренко // Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. пр. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Херсон, 2014. – С. 230– 237.
 10. Свинаренко Ю. В. Нарцисизм у межах психологічної норми / Ю. В. Свинаренко // Матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі» : тези доп. / Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – Харків, 2015. – С. 27.
 11. Свинаренко Ю. В. Нарцисизм як особистісна характеристика / Ю. В. Свинаренко // «Вектори психології – 2015» : матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф. (14–15 квіт. 2015р., м. Харків). – Харків, 2015. – С. 104–107.
 12. Свинаренко Ю. В. Особливості міжособистісних стосунків у дівчат з різним типом прихильності до матері у дитинстві / Свинаренко Ю. В. // Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 жовт. 2015 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. – Харків, 2015. – С. 116–117.
 13. Свинаренко Ю. В. Характерологические особенности девушек с разным стилем привязанности / Ю. В. Свинаренко // Актуальні проблеми теорії та практики психологічної допомоги : матеріали VII Харків. Міжнар. психол. читань (25–26 листоп. 2015р.) / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – С. 116–117.
 14. Свинаренко Ю. В. Характерологічна обумовленість типу прихильності у дівчат / Ю. В. Свинаренко // Матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Психологія в сучасному світі» : тези доп. / Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» . – Харків, 2016. – С. 32.

АНОТАЦІЯ

Свинаренко Ю.В. Характерологічна регуляція партнерської прихильності у жінок. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена вивченню характерологічної регуляції партнерської прихильності у жінок. Встановлено обумовленість порушених типів партнерської прихильності характерологічними радикалами та типами організації селф-системи. Виявлено відмінності у виразності нарцисичних рис: у жінок з порушеними типами партнерської прихильності значимо вище виражені нарцисичні риси порівняно з жінками зі здоровим типом автономним партнерської прихильності. Визначено, що у жінок з автономним типом партнерської прихильності найбільш високий рівень ефективності функціонування селф-системи та властиві зрілі механізми психологічного захисту.

Розроблена програма психологічної корекції, мета якої - зміна порушених типів партнерської прихильності (псевдоавтономія, дезорієнтованість, надзалежність) на здоровий тип прихильності, шляхом корекції характерологічної регуляції особистості. В результаті її проходження у більшості жінок змінилися типи партнерської прихильності.

Ключові слова: прихильність, характерологічна регуляція, селф-система.

АННОТАЦИЯ

Свинаренко Ю.В. Характерологическая регуляция партнерской привязанности у женщин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

В работе рассмотрена проблема характерологической регуляции партнерской привязанности у женщин. Теоретической базой исследования послужили теория привязанности Дж. Боулби и теория характерологического развития Ст. Джонсон, Н. Мак-Вильямс. В эмпирическом исследовании приняли участие женщины в возрасте 19-21 года. В результате перекрестной классификации было образовано четыре группы испытуемых с различными типами партнерской привязанности: «Автономия», «Псевдоавтономия», «Дезориентированность», «Сверхзависимость».

Нарушенные типы партнерской привязанности обусловлены определенными характерологическими радикалами, а именно: для женщин с псевдоавтономным типом партнерской привязанности свойственный характерологический радикал шизоидный; женщинам с дезориентированным типом - психопатический; женщинам со сверхзависимым типом - мазохистический и истеро-нарцисический.

Установлено соответствие нарушенных типов партнерской привязанности типам организации селф-системы, а именно: псевдоавтономному типу партнерской привязанности соответствует позитивная селф-система, дезориентированному – деструктивная селф-система, сверхзависимому – негативная селф-система. Для здорового типа партнерской привязанности «Автономия» не выявлено специфического типа организации селф-системы. При этом наиболее высокий уровень эффективности функционирования селф-системы выявлен у женщин с автономным типом партнерской привязанности. Уровень коэффициента нарциссизма значимо выше у женщин с нарушенными типами партнерской привязанности. Наиболее высокий уровень нарциссизма в группе женщин с псевдоавтономным типом, что коррелирует с характерной для них позитивной селф-системой.

Установлены различия в особенностях психологической защиты среди женщин с разными типами партнерской привязанности. Для женщин со здоровым типом партнерской привязанности свойственны зрелые защитные механизмы: компенсация и интеллектуализация. Для женщин с псевдоавтономным типом партнерской привязанности характерен защитный механизм проекция, для дезориентированного – реактивное образование, для сверхзависимых – регрессия и отрицание.

Разработана программа психологической коррекции, целью которой является изменение нарушенных типов партнерской привязанности (псевдоавтономия, дезориентированность, сверхзависимость) на здоровый тип привязанности, путем коррекции характерологической регуляции личности женщин. Были выделены следующие задачи: осознание проблем в партнерских отношениях женщин; коррекция неэффективных типов организации селф-системы; осознание и коррекция неадаптивной характерологической структуры; рекапитуляция травматического эмоционального опыта детско-родительских отношений; укрепление зрелых структур личности путем коррекции механизмов психологической защиты; формирования позитивного самоотношения, автономного чувства самоценности. Программа состояла из трех содержательных блоков: самопознания; познание других; продолжение поиска и закрепления новых стратегий функционирования личности.

В результате проверки эффективности психокоррекционной программы было обнаружено, что у большинства женщин, которые приняли участие, произошли изменения в типах партнерской привязанности. Таким образом, данная психокоррекционная программа является эффективной и может быть рекомендована к использованию.

Ключевые слова: привязанность, характерологическая регуляция, селф-система.

SUMMARY

Svynarenko Y. Characterological regulation of women's partnership attachment. - Manuscript.

Dissertation work for the scientific degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.01 - general psychology, history of psychology. – V.N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2016.

Dissertation work deals with the regulation of women's character partner attachment. It was established violated types conditioning of partner attachment with characterological radicals and types of self-system. The differences in the severity of narcissistic traits was established, women with disabilities types of partner attachment expressed significantly higher narcissistic traits than women with a healthy type of partner attachment of «autonomy» type. It was determined that women with an independent type of partner attachment have the highest level of efficiency of the system and mature psychological defense mechanisms.

The psychological treatment program is aimed to change the affected types of partner attachment (pseudoautonomy, disorientation, overindependence) on common type of attachment, by correcting regulation characterological personality. As a result of the programme of most women have changed the types of partner attachment.

Keywords: attachment, characterological regulation, self-system.